

Никола Ф. Павковић
Филозофски факултет, Београд

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ДРУШТВЕНОГ ЖИВОТА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ: МИРОВНА ВЕЋА

Етнолошка истраживања у Метохији вршио сам 1965-1967. године. Та истраживања су била део научног пројекта о Метохији који је почео да остварује Филозофски факултет у Београду. Руководилац пројекта био је проф. др Иван Божић. Пројектом су била предвиђена истраживања у области историје, етнологије, историје уметности и археологије. На жалост, већ тада су прилике на Косову и Метохији биле такве да су истраживања морала бити прекинута, па тај међудисциплинарни пројект ни до данас није остварен.

После двадесет и више година од недовршених истраживања, може се поставити питање о оправданости враћања проблемима из друштвеног живота који су делимично проучени. Разлога, ипак, има. Први, ондашња истраживања, заснована на аутентичним изворима, ипак представљају вредан синхрони пресек проучаваних појава, и други, те појаве трају и данас, па се ранији резултати могу уклопити у шири дијахронијска истраживања.

Циљеви мојих ондашњих истраживања били су следећи. Прво, проучавање традицијске социјалне културе (или, како се онда говорило, друштвеног живота), односно како су старије друштвене установе функционисале у измењеним социо-економским и политичким околностима, и друго, да проучим настанак и функционисање нових друштвених установа и појава које су плод како савремених околности тако и социјалног синкретизма.

С обзиром на поменуте циљеве, као и на очуваност и разноврсност нарочито арбанашког обичајног права, истраживао сам и упоредио постојање традицијских и савремених установа и појава. Кад су у питању појаве из двају различитих правних система, онда се оне називају правним дуализмом.

Овом приликом говориће се о настанку и функционисању једне нове друштвене установе која није ни судска ни државна, али делимично решава послове из њихове надлежности. То су мировна већа. У званичним изворима и извештајима ССРН и СУП Покрајине, она се дефинишу готово на исти начин: као друштвени органи који својим утицајем доприносе добровољном и споразумном рашчишћавању разних спорова и сукоба ради развијања бољих односа међу људима. Дакле, мировна већа нису никаква судска инстанца иако решавају сукобе који, иначе, спадају у домен суда.

Према расположивим изворима, масовније настајање мировних већа почело је од 1961. године. Оно је у суштини било израз непосредних народних потреба, али је формално започето "одозго". Био је то резултат политичке воље власти која је ту идеју остваривала преко Социјалистичког савеза радног народа. У тој масовној политичкој организацији, мировна већа су се развијала као друштвене установе локалне самоуправе.

Како су код нас деценијама политичке одлуке обавезно попримале и законске облике, то су се и основне идеје о мировним већима нашле у савезном и републичком уставу, односно у статутима Аутономне косовско-метохијске области и њених општина. Разуме се, на нивоу републике и аутономне области уређена су начелна питања њиховог места и улоге у међуљудским односима, док је у општинским статутима ближе одређен њихов положај, територијалност, делокруг и начин рада, а затим састав и избор чланова.

У просторном смислу, мировна већа постоје поглавито у сеоским насељима. Од градова, у то време, имале су их само Пећ и Ђаковица, али се њихова делатност ту слабо осећала. Почетком 1965. године, у читавој Косовско-метохијској области било их је око 450, са приближно 2500 чланова, од којих је око хиљаду било у Савезу комуниста¹. У начелу, по једно мировно веће долазило је на једно веће, односно на два мања села.

Састав мировних већа

Мировна већа се састоје од три до седам чланова и исто толико њихових заменика. У погледу националног састава и политичке припадности познати су нам подаци само за општину Ђаковицу. На том подручју, где је у великој већини шиптарско становништво, 1964. године било је 36 мировних већа, са 157 чланова, од којих су 103 били чланови СК, а национални састав: 145 Шиптара, осам Црногораца и четири Србина.²

Како су мировна већа у надлежности Социјалистичког савеза, упорно се настојало да у њима буде што више чланова Савеза комуниста, односно људи са одређеним, како се то у изворима наглашава, "политичким и моралним квалитетима". Сматрало се да такви људи треба да обезбеде, нејасно и уопштено изражене, "социјалистичке погледе и схватања у решавању спорова". Одређивање подобности избора у мировно веће на основу политичких и моралних квалитета, очигледно, спадало је у надлежност локалних политичких руковођилаца. Чини се да ни то није била довољна гаранција за социјалистичку оријентацију мировних већа, па су им као помоћ одређивани виђенији чланови СК и други људи из општине. На тај начин тежило се подизању угледа и ефикасности мировних већа, тј. да "делују као друштвено-политичке институције". Уз помоћ политички истакнутијих људи желело се успешније сузбијање утицаја шејхова, дервиша, попова и "других непожељних елемената" за чије се деловање предвиђало да би имало "негативних последица".

1 *Нека питања из рада мировних већа.* СУП АНКМ 05 бр. 5827/7 од 11.2. 1965. Допис је упућен Општинском одбору ССРН Ђаковица 16. III 1965. године.

2 *О неким појавама међуљудских односа и раду мировних већа.* Општински одбор ССРНС, Комисија за идејно-политичка питања. Ђаковица, март 1966.

И поред сталне тежње да се искључе такозвани негативни елементи, у извештајима Ђаковичког СУП-а и општинске организације Социјалистичког савеза признаје се да су неке тешке сукобе измирили баш "шејхови и аге". Ако је повратак мира и социјалне равнотеже у интересу општег добра, остаје нејасно: зашто би помира, коју је постигао обичајни суд, била мање вредна од помире мировног већа?

Делокруг и метод рада

Делокруг рада мировних већа веома је широк. Пред њима се расправљају многи мањи спорови имовинско-правне природе, сукоби због купо-продаје жена и двоженства, као и кривична дела мање друштвене опасности, која се гоне по приватној тужби. Међутим, у пракси, мировна већа су решавала и много тежа кривична дела, као што су телесне повреде, покушаји убиства и сама убиства.

Делатност мировних већа није само у решавању спорова и њихових негативних последица. Обратно, истиче се и потреба њиховог превентивног деловања у сузбијању узрока сукоба, а посебно у моралној осуди појава двоженства, купо-продаје жена, насилничког понашања и крвне освете. Све те појаве се негативно вреднују и сматрају остатком економске и друштвене неразвијености, као и општим стањем непросвећености.

Последице сукоба, које су у надлежности мировних већа, према обичајном праву, најчешће не застаревају већ трају по десет, двадесет и више година. То су убиства, рањавања и теже увреде. Ту би спадали и поновни сукоби који настају после убичиног изласка из затвора. Наиме, бивало је да оштећена страна прибегне самосуду, тј. крвној освети над убицом после издржане казне затвора. Најзад, има радњи које готово циклично изазивају сукобе. То су сезонска наводњавања и пољске штете које чини стока.

У извештају Општинског одбора ССРН у Ђаковици помиње се да су крајем 50-их и почетком 60-их година нагло умножени крвни деликти и да органи гоњења нису у стању да их сами сузбију, па су позиви за помоћ упућени мировним већима и свим "друштвено-политичким организацијама". Ради илустровања таквог стања наводе се следећи

Узроци крвних деликата	1961.	1962.	1963.
1) већ постојеће крвне освете	-	6	-
2) перешени имовински односи	7	8	4
3) љубомора	2	3	3
4) вода, наводњавање	8	4	-

Поред поменутих, наводе се и други стални узроци, који изазивају спорове друге врсте, као: двоженство, малолетнички бракови, купо-продаја жена³.

³ *О неким проблемима крвних освета, туча и другим негативним појавама.* Општински одбор ССРН, Ђаковица 21.3. 1964. год., с. 8.

Нешто подробније податке о узроцима и врстама крвних деликата у 1964. и 1965. години даје Секретаријат за унутрашње послове у Ђаковици⁴. Мотиви крвних дела:

а) за убиство	б) за тешке телесне повреде
љубомора 1	свађа 1
користољубље 1	љубомора 2
имовински односи 2	свађе око међа 2
крвне освете 2	

Због наведених разлога извршена су следеча кривична дела	1964.	1965.
убиства, чл. 135 КЗ	4	-
покушаји убиства чл. 135/16 КЗ	4	6
убиства из нехата, чл. 137 КЗ	2	1
убиство детета по чл. 138 КЗ	-	2
недозвољени побачај, чл. 140 КЗ	1	-
тешке телесне повреде, чл. 141 КЗ	5	5
лаке телесне повреде, чл. 142 КЗ	9	7
учешће у тучи, чл. 135 КЗ	-	2
угрожавање опасним оружјем, чл. 144 КЗ	2	1
напуштање нем./оћних/ лица, чл. 181 КЗ	1	3
обљуба са малолетним лицем, чл. 181 КУ	1	3
силовање у покушају, чл. 179/16 КЗ	1	2

У наведеним подацима нема помена о социјалном или етничком саставу лица у сукобу.

Мировна већа бирају се на две године. Њихов рад оцењују зборови бирача и конференције Социјалистичког савеза. Већа се састају на предлог странака у спору, самих чланова већа и других грађана. Састају се најчешће у кућама странака у спору, затим у школи или на самом месту спора. Рад мировног већа је јаван; често му присуствује више грађана, што миррењу даје већи друштвени значај. Ипак, поред наглашавања јавности рада, има примера, чак и званичне препоруке, да мировно веће понекад ради тајно и засебно за поједине случајеве сукоба. Због тога кад се пронесе глас да ће заседати комисије и мировна већа ради миррења, многе се оштећене породице, да би избегле притисак јавног мињења, пожуре да изврше освету. Тако је 1963. године на подручју Ђаковице извршено осам убистава.

Ток рада и одлуке мировног већа се, ако их странке прихвате, записују. Записник потписују чланови већа и странке у сукобу, што доприноси да се одлуке и дата реч више поштују. Одлуке мировног већа, дакле, имају првенствено моралну обавезу. Ако се не реши и пренесе у редовни суд, записник мировног већа је и на суду могао корисно послужити као додатни извор сазнања о спору.

Мањи или већи учинак рада мировних већа непосредно је условљен тежином и сложеносту спорова које су решавала. То се непосредно види из једног акта покрајинског Секретаријата за унутрашње послове из фебруара

⁴ *Извештај о стању и кретању криминалитета крвних деликата за 1965. годину.* СУП Ђаковица, Одељење за криминалистичку службу, с. 2.

1965. године, где се описују три категорије завађених породица у Покрајини с почетка 1963. године.

У првој, најлакшој категорији било је 446 породица које су живеље под "озбиљном претњом" да дође до извршења кривичног дела. Ти сукоби су настали углавном због нерешених имовинских односа, лакних телесних повреда, клевета и увреда. Највише породица у таквим односима било је у општинама Пећ, Дечани, Клина и Исток. Залагањем мировних већа током 1964. године решено је 250 спорова.

У другој категорији је било 213 крвно завађених породица. Њихови мушкарци су повремено добијали бесу у трајању од 3 до 10 дана. Из те групе, мировна већа су током 1963. године измирила 109 породица.

У трећој, најтежој категорији било је 106 крвно завађених породица које су живеље у кућном затвору и чији мушкарци нису имали бесу. Највише их је било у општинама Призрен, Малишево, Сува Река и Ораховац. Радом мировних већа и Социјалистичког савеза у овој је групи током 1964. године измирено 28 породица, односно најмањи проценат.

Узевши заједно, у све три поменуте групе, са укупно 865 завађених породица, измирено је 389 или 44,9% породица⁵. И подаци из 1976. године потврђују да је крвна освета и даље веома тешко друштвено зло. У то време је у Покрајини било око 1000 породица са приближно 6000 чланова у тзв. кућном затвору. У том погледу је Ђаковица била најугроженије подручје: 107 породица, са око 1200 чланова⁶.

С обзиром на укупну природу мировних већа и тежину спорова које решавају, може се рећи да она у великој мери имају разлоге свога постојања. С друге стране, њихов недовољни углед и поверење у трајност измирења која постижу мировна већа, утичу на даље постојање обичајних судова. У пракси, резултат таквог стања може бити двоструко мирeње у једном истом спору: први пут пред мировним већем, а други пут пред верским достојанствеником шејхом. Чак и сукобљене стране симболички представљају два различита правна система. У селу Еречу, након туче између партијског секретара и барјактара из истог села уследило је измирење пред мировним већем. Ипак, старији људи из секретарове куће нису веровали у помиру пред мировним већем, већ су позвали шејха из села Љубижде те су се и пред њим поново измирили⁷. Примери који указују на напоре постојање два правна система јесу и сукоби у селу Јабланици које је решио "ага из Рашкоца". Ту несумњиво спада и случај у којем "су дванајест људи из једне породице ишли да се 'куну' у великој тећи у Ђаковици, да нијесу криви"⁸.

Најутицајнији обичајни суд је плећнија, или суд старца. Она делује упоредо са државним судовима и мировним већима. Нису нам познати прецизнији бројчани подаци о раду плећнија на Косову и Метохији. У изворима којима располажемо само се каже да је рад плећнија у односу на мировна већа

5 Нека питања из рада мировних већа. СУП АПКМ, допис 05, бр. 5827/7 од 11.2. 1965. упућен ООССРП Ђаковица 16.3. 1965, с. 2.

6 М. З и г I, *Krvna osveta u Kosovu*, Zagreb 1978, 267, 274.

7 *О неким појавама међуљудских односа и раду мировних већа*, с. 3.

8 *Наведени извор*, с. 3.

рећи. Заузврат, ако се тако може рећи, плећније се ангажују у најтежим крвним преступима: убиствима, рањавањима и покушајима убиства.

У званичним оценама СУП-а и ССРН плећнија има негативни предзнак. Та негативност се означава следећом оценом: "Обичајни судови су добрим делом састављени од назадних елемената, па су као такви и инструмент реакционарног деловања. У мирењу завађених породица обичајни судови не иду линијом стварног решавања спорова у интересу завађених страна, већ се до помирења долази давањем знатних материјалних накнада у новцу или натури"⁹. Плећнији се још приписују и пристраност, односно "фисна" и "махалска" политика и подмићивање, затим да ради на "верској основи" и да своје услуге скупо наплаћује (50.000 динара 1961). У негативном смислу наводи се и пример како је плећнија осудила неког убицу, који се вратио са тринаесто-годишње робије, да плати новчану накнаду оштећеној страни у висини од 500.000 динара¹⁰. Из тих разлога предложена је забрана рада плећније. Међутим, петнаестак година касније, 1976. године, та иста Општинска конференција ССРНЈ у Ђаковици предлаже да се у нови кривични законик Покрајине унесу још драстичније казне за убиство из освете него што их је својевремено примењивала плећнија. Она је предложила низ санкција политичке, друштвене и верске природе према члановима породице која подстиче и врши крвну освету, као што је: одузимање пасоша, укидање стипендија ђацима, отпуштање са посла и конфискацију породичне имовине.¹¹

Из наведеног произилази да је Социјалистички савез имао амбивалентан однос према обичајном суду (плећнији), а то значи и према обичајном праву у целини, као и према преступницима. С једне стране, Социјалистички савез негативно вреднује рад обичајних судова, али и позива "све друштвене снаге" да помогну у решавању најтежих сукоба које не могу решити ни редовни судови ни мировна већа. С друге стране, та друштвено-политичка организација, која је иначе под патронатом Савеза комуниста, резонује и у категоријама родовско-племенског друштва. Она предлаже да се, уз личну, уведе и колективна кривична одговорност, са многим казним санкцијама, од укидања грађанских права (одузимање пасоша) до конфискације породичне имовине и бојкота од стране локалне заједнице.

Мере које изричу мировна већа

Изрицање казни није у надлежности мировног већа. Ипак, оно може да предложи, односно изрекне меру друштвеног, моралног или политичког значаја. Те мере су: искључење из Социјалистичког савеза, уз неке врсте бојкота, затим из Савеза комуниста и из омладинске организације. Одговорни за крвну освету се бојкотују, углавном на традицијски начин - ускраћују им се посете после убиства или издржане казне. Реч је о томе што пријатељи и родбина, у знак солидарности, посећују убицу, односно повратника са издржа-

⁹ Наведени извор, с. 3.

¹⁰ Реферат о делатности мировних већа на подручју општине Ђаковица. Пленум ОО ССРН Ђаковица 9. VI 1961, с. 3.

¹¹ М. Zuri, Наведено дело.

не казне и његову породицу. Циљ таквих посета је честитање и изражавање задовољства због извршеног дела и издржане казне. Тиме се, на симболичан и јаван начин, означава крај маргиналног друштвеног положаја убице и његове породице, односно њихово поновно укључивање у локалну заједницу.

Може се поставити и питање о смислу и учинку изречених мера искључења из политичких организација оних особа које се у суштини понашају у складу с обичајним правом и патријархалним системом вредности. Изгледа да су такве мере знатно испод учинка оних које изричу и примењују обичајни судови (ускраћивање контаката и посета у време жалости и радости).

На крају, може се рећи да су по своме саставу, начину рада и функцији мировна већа блиска традицијским обичајним судовима. Њихов настанак и рад јесу израз савременог друштвеног живота и потреба. Ипак, сама чињеница постојања и релативно успешног деловања мировних већа указује на недовољну ефикасност данашњих државних судова и других органа власти. Упоредно постојање мировних већа и обичајних судова показује да традицијска култура не нестаје сасвим и одједном. Она се прилагођава и преображава, а њени се елементи уграђују и у савремене, "нове" друштвене установе. Најзад, и у овом се случају потврђује позната чињеница да промена економског и политичког система не повлачи аутоматски и корените промене начина решавања друштвених противречности и сукоба, проблеме злочина и казне.

Nikola F. Pavković

A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF SOCIAL LIFE IN KOSOVO AND METOHIA: PEACE COUNCILS

In this paper some partial results of ethnological investigations carried out in 1965-1967 are presented. The discussion is based on field research data, but also on information contained in available archival materials. It may be asked whether it is justifiable to publish results twenty years after they had been obtained. There are, however, good reasons for doing so. Firstly, the research is based on authentic material and represents a synchronic cross-section of a social phenomenon, and, secondly, the same phenomenon still exists at present, so that the earlier results allow for diachronic perspective.

The purpose of the original investigations was twofold. The first aim was to study the traditional social life, that is, how the social institutions of older origin functioned within the changed socio-economic context. The second one was to study how are the new social institutions and phenomena, resulting from both contemporary conditions, and social syncretism, being formed and used.

The study focused on the so called peace council, an institution which is neither judicial nor governmental, but which partially resolves the problems that otherwise fall under their authority. Peace councils are supported by the Socialist Alliance of Working People. They began to be formed in greater numbers from the beginning of 1960s, on. Usually one village has one peace council; they are not frequently found in towns or cities. Each peace council consists of 3-7 members of various age and professions; its members are often the so called activists (members of the Socialist Alliance and the League of Communists). The primary function of peace councils is to take preventive measures, but they also perform hearings on disputes concerning property, borders, buying and selling of women, bigamy, as well as many other criminal acts of lesser social danger. Charges brought by a private accuser are sufficient to start a prosecution. In practice, peace councils, as pendants to the courts of common law, prosecuted even more serious criminal acts, such as cases of assault and battery, murder attempts and homicides.

Taking into consideration their structure, operation and functions, peace councils are similar to the common law courts (the so called *plećnia*). Contemporary social needs are, by all means, responsible for their coming into existence and functioning in today's society. However, their very existence and their relative success in settling social disorders indicate that the efficiency of state institutions, courts especially, is inadequate. Co-existence of peace councils and common law courts point out that the traditional culture ceases to exist neither abruptly or completely. It is adapting and transforming itself; its elements are built into contemporary, "new" social institutions. Finally, this case also certifies to the well known fact that changes of the economic and political systems do not automatically induce the radical transformations of the ways of solving social contradictions and conflicts.